

Psicosociologia de la vida urbana: marginació, exclusió i violència

Martín Mora Martínez (coordinador)
Jesús Rojas Arredondo (coordinador)
Noel García López

XP07/10053/00040

Martín Mora Martínez

Doctor en Psicologia Social. Professor investigador a la Universitat de Guadalajara i membre del Sistema Nacional de Investigadores (SNI), Mèxic. Membre del comitè editorial de la col·lecció "Nuevas Tecnologías y Sociedad", publicada per la UOC. Conseller editorial a *Athenea Digital* (UAB) i a la *Revista Internacional de Psicología Social*. Professor visitant a la Universitat Autònoma de Barcelona. Les seves àrees d'investigació són la tecnociència, les cibercultures i les noves formes de l'art i els moviments socials, i coordina la redETC (Red de Estudios en Tecnociencia y Culturas), Universitat de Guadalajara. Algunes de les seves publicacions són *La Identidad Transhumana*, *Cyborgs y Extituciones: nuevas formas para lo social* i *El parpadear de Ícaro* (ensayos literarios).

Jesús Rojas Arredondo

Llicenciat en Psicologia per la Universitat Autònoma de Mèxic (UNAM) i doctor en Psicologia Social per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Actualment és professor associat a la UAB, consultor de l'assignatura *Psicología social* a la UOC, i imparteix el seminari *El discurso de l'espai* en el doctorat de Psicologia Social de la UAB.

Noel García López

Llicenciat en Psicologia per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i màster en Intervenció Ambiental per la Universitat de Barcelona (UB). Ha exercit diversos càrrecs en campanyes d'educació ambiental de l'Ajuntament de Barcelona i en projectes de desenvolupament comunitari, i actualment fa el projecte d'investigació del doctorat en Psicologia Social de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Segona edició: setembre 2007

© Noel García López, Martín Mora Martínez, Jesús Rojas Arredondo

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2007

Av. Tibidabo, 45-47, 08035 Barcelona

Realització editorial: Eureka Media, SL

Dipòsit legal: B-28.185-2007

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Introducció

En aquest material s'analitza l'espai urbà des de diverses perspectives: com a espai de teorització i com a forma de vida, amb els seus urbanites característics. També es planteja un exercici d'anàlisi de models d'intervenció que poden servir com a marc d'orientació per als estudiants d'aquesta assignatura.

En el primer mòdul, "Història de ciutats", es presenta una crònica de l'espai urbà i alguns indicis per a la seva problematització. La lògica consisteix a plantejar alguns eixos històrics i conceptuals de la idea de l'espai urbà, les seves configuracions des del final del segle XIX fins a l'actualitat, i algunes formes de la identitat urbana típiques de cada època.

A la primera unitat es desenvolupen conceptes com l'allò urbà, l'espai i els indrets; la relació entre el cos i l'espai urbà, la relació polèmica entre l'urbanisme i la psicologia, i la presentació de l'urbs com una forma de vida. A la segona unitat es relata una història de les formes de l'urbs en algunes de les seves expressions: com a metròpolis, com a models diversos de ciutat (panorama, museu, metàpolis), i l'enfocament de Michel de Certeau. A la tercera unitat s'introdueix el debat entorn dels personatges de l'urbs, com a liminars, mitjançant la problematització de l'estratègia entre la contemplació de l'urbs i la seva intervenció amb *pràctiques d'espai*. És a dir, entre la descripció i el planejament urbà o la intervenció de l'investigador en aquestes pràctiques.

En el mòdul dos, "Què és la globalització", es fa un breu recorregut pels termes següents: *globalització*, *globalisme*, *societat global*, *mundialització*, etc. Aquests termes són presents permanentment a la nostra vida quotidiana. Molts autors i autores els defineixen i redefeixen contínuament. No hi ha una sola manera d'entendre el concepte de globalització, sinó que és un concepte complex, que suscita moltes opinions, debats i controvèrsies. Aquest és, de fet, el motiu pel qual ens sembla interessant proposar-vos un mòdul amb un breu recorregut per diferents aspectes del que s'anomena *globalització*.

Començarem fent una ullada a les característiques de l'economia mundial i del sistema mundial dominant, basat en el capitalisme neoliberal actual i les seves característiques. Introduïrem breus apunts sobre el debat entorn del paper de l'estat en les decisions polítiques i tractarem d'alguns aspectes del que molts autors denominen *cultura global*. L'assignatura se centra en la ciutat. Un cop vistes algunes idees relatives a l'anomenada *globalització*, ens centrarem en com es tradueixen en els confins de la ciutat i de quina manera la transformen o condicionen.

En el tercer mòdul, "Noves ciutats, nous processos", es parteix d'una reflexió entorn de la idea de l'espai i de la seva possible relació amb el tema de la ciutat. L'espai se sol considerar com un element abstracte, mentre que l'hauríem de començar a veure com una categoria per a pensar la vida.

Igualment, parlar de la ciutat o les ciutats ens remet a considerar els espais que hi conflueixen, que la circumden, que la travessen, emergeixen i donen lloc a la seva habitació. Aleshores, la possibilitat de pensar en l'espai es refereix a la narrativa que el fa possible, que el crea i li serveix d'artífex. La intenció d'aquest mòdul cobra vida amb la idea de l'escenari de les ciutats com a conseqüència immediata de la resignificació de l'espai; l'elaboració de la idea de territori i els seus límits, de l'espai com a enclavament físic i de la possibilitat del seu discurs.

La idea anterior estableix la necessitat de resignificar el concepte d'espai i relacionar-lo amb una imatge de la ciutat, de manera que és important parlar de nous processos i nous conceptes. La geografia i la cartografia ofereixen explicacions que permeten de perfilar els emplaçaments que envolten les ciutats i els traços per a habilitar el govern i, alhora, donar compte de les parcel·les que s'escapen del seu contingut.

En l'últim mòdul, "La intervenció a la ciutat: tres experiències de treball", es reprenen les experiències de tres intervencions que tenen en comú la ciutat com a teló de fons. El projecte urbanístic del barri barceloní 22@; la intervenció comunitària que es desprèn del Pla Comunitari de Trinitat Nova, al districte de Nou Barris de Barcelona, i l'anàlisi de les propostes que s'inclouen sota el nom d'*Art Públic Crític*, desenvolupades per Krzysztof Wodiczko com a intervenció ciutadana en la frontera de Mèxic amb els Estats Units, i en festivals a la ciutat de Barcelona.

Les experiències anteriors són formes alternatives de plantejar l'àmbit urbà.

Objectius

- 1.** Apreciar l'àmbit urbà com a narració i com a pràctica social d'espai.
- 2.** Distingir algunes formes del que és l'allò urbà.
- 3.** Identificar formacions d'identitat urbana com a formes de vida, des d'un enfocament de personatges liminars.
- 4.** Examinar la idea de la resignificació del concepte de l'espai i la seva relació amb la idea de ciutat.
- 5.** Comprendre l'abast i els límits de l'espai mitjançant conceptualitzacions de la cartografia i la noció de mapa.
- 6.** Conèixer i reflexionar entorn de tres propostes d'intervenció en la ciutat.
- 7.** Examinar la idea de la resignificació del concepte de l'espai i la seva relació amb la idea de ciutat.

Glossari

22@ m Projecte urbanístic de l'àrea industrial de Poblenou. Data d'inici: any 2000.

Activitats @ f/pl Activitats lligades estretament al coneixement i a la investigació: disseny, edició, activitats multimèdia, tractament de dades, fotografia, etc.

Art Públic Crític m Nom assumit pel conjunt de propostes d'intervenció urbana de Wodiczko.

biopolítica f Racionalitzar els problemes que plantejaven per a la pràctica governamental fenòmens propis d'un conjunt d'éssers vius constituïts com a població.

capitalisme m Sistema socioeconòmic que es basa en la importància del capital com a element generador de riquesa i en l'escassa o nul·la intervenció de l'estat per a regular les relacions econòmiques.

cartografia f És la tàctica del poder que se centra en la divisió dels territoris que es dominen. Forma de planejament des d'una perspectiva allunyada, experta, "objectiva" i distant, i desvinculada de la pràctica de l'espai.

ciutat vorera f Un sistema urbà de grans distàncies, que se sustenta per un intens sistema de comunicacions i mobilitats.

cultura f L'ordre de vida en què els éssers humans conferim significats mitjançant la representació simbòlica.

diagnòstic comunitari m Projecte de posada en comú d'una anàlisi de necessitats compartides en un territori determinat, mitjançant una metodologia participativa.

ennobliment o guetificació m Procés de privatització de l'espai públic en què es potencia la separació física d'un col·lectiu respecte de la població en general.

espai m Considerarem la idea d'espai com un escenari, com una categoria per a pensar la vida. És el que és susceptible de practicar. La realització pràctica dels indrets o territoris, mitjançant la localització i l'emplaçament com a narracions.

estratègia f Visió global del camp d'actuació des d'una visió de poder centralitzat i planificat.

geografia f Ciència social que fa referència a l'estudi, la narració i la descripció de l'espai.

geopolítica f Es refereix a les estratègies i les tàctiques del poder que es desprenen de les nocions espacials i geogràfiques, com ara el territori.

heterotopia *f* La realització de diversos projectes utòpics, de manera simultània, coexistent i com a metàfora de la trajectòria dels espais.

mapa *m* Instrument de saber i poder que té per objectiu registrar els espais, mesurar-los i descriure els límits entre els uns i els altres.

megaciutat *f* Són les grans aglomeracions de població, amb més de deu milions de persones. Representen els nodes de l'economia global i de les nacions més poderoses, i concentren les funcions de direcció, producció i gestió del planeta.

metròpolis *f* Forma de vida contemporània impulsada pels processos de modernització: industrialització, burocratització i politització.

narració *f* Relat o mitologia que dona consistència històrica i certa a la memòria social dels indrets o emplaçaments. És la forma d'especialització dels indrets.

nou paradigma tecnològic *m* Una revolució tecnològica organitzada entorn de les tecnologies de la informació, que inclouen la microelectrònica, la informàtica i les telecomunicacions en general.

panòptic *m* Laboratori de poder que permet de resoldre els problemes de vigilància.

pla de desenvolupament comunitari *m* Model d'intervenció que permet la planificació estratègica, la participació i la intervenció de la població i l'organització municipal, amb el fi d'obtenir uns objectius determinats.

sobirania imperial *m* Paradigma polític que es presenta com un ordre capitalista que reuneix el poder polític i l'econòmic de manera supranacional.

tàctiques o estratagemes *f pl* L'art de treure profit de les oportunitats de l'ocasió, de les resistències davant de les estratègies.

territori o indret *m* El que és susceptible d'ésser ocupat. Espai geomètric i físic que es caracteritza per l'estabilitat i la localització de posicions.

TIC *f pl* Tecnologies d'informació i comunicacions.

utopia *f* L'emplaçament sense lloc real i com a projecte irrealitzable.

Continguts

Mòdul didàctic 1

Història de les ciutats

Martín Mora Martínez

1. Històries de l'urbs
2. Formes de l'urbs
3. Personatges liminars

Mòdul didàctic 2

La globalització

Noel García López

1. Què és la globalització?
2. Com és la ciutat global?

Mòdul didàctic 3

Noves ciutats i nous espais

Jesús Rojas Arredondo

1. La resignificació de l'espai
2. Els artefactes de l'espai

Mòdul didàctic 4

La intervenció a la ciutat: tres experiències de treball

Noel García López, Martín Mora Martínez i Jesús Rojas Arredondo

1. Del 22a. al 22@
2. El Pla Comunitari de Trinitat Nova: una experiència comunitària
3. La intervenció urbana i l'art: Krzysztof Wodiczko

Bibliografia

- Bauman, Z. (2001). *Globalització. Les conseqüències humanes*. Barcelona: Pòrtic/Editorial UOC.
- Beck, U. (1998). *¿Qué es la globalización?* Barcelona: Paidós.
- Benjamin, W. (1998). *Poesía y Capitalismo. Iluminaciones II* (ed. original 1972). Madrid: Taurus.
- Borja, J. i Castells, M. (1997). *Local y global. La gestión de las ciudades en la era de la información*. Madrid: Taurus.
- Certeau, M. de (2000). *La invención de lo cotidiano*. Vol. 1: *Artes de hacer* (ed. original 1980). Mèxic: Universidad Iberoamericana/ITESO.
- Foucault, M. (1988). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión* (ed. original 1975). Mèxic: Siglo XXI.
- Foucault, M. (1999a). Preguntas a Michel Foucault sobre la geografía. A M. Foucault. *Estrategias de poder*, 313-325. Barcelona: Paidós.
- Foucault, M. (1999b). La política de la salud en el siglo XVIII. A M. Foucault. *Estrategias de poder*, 327-342. Barcelona: Paidós.
- Matless, D. (1992). An occasion for geography: landscape, representation, and Foucault's corpus. *Environmental and planning D: Society and Space*, 10, 41-56.
- Perec, G. (2001). *Especies de espacios* (ed. original 1974). Barcelona: Ediciones de Intervención Cultural.
- Philo, C. (1992). Foucault's geography. *Environmental and planning D: Society and Space*, 10, 137-161.
- Sennett, R. (1997). *Carne y piedra* (ed. original 1994). *El cuerpo y la ciudad en la civilización occidental*. Madrid: Alianza.
- Simmel, G. (1934). *Filosofía de la coquetería, cultura femenina y otros ensayos* (ed. original 1912). Buenos Aires: Espasa Calpe (Col·lecció Austral).
- Simmel, G. (1977). *Sociología. Estudios sobre las formas de socialización* (ed. original 1908; 2 vols.). Madrid: Biblioteca de la Revista de Occidente.
- Simmel, G. (1988). *Sobre la aventura. Ensayos filosóficos* (ed. original 1911). Barcelona: Península.
- Simmel, G. (2001). *El individuo y la libertad. Ensayos de crítica de la cultura* (ed. original 1957). Barcelona: Península.
- Susser, I. (2001). *La sociología urbana de Manuel Castells*. Madrid: Alianza.
- Tomlinson, J. (2001). *Globalización y cultura*. Mèxic: Oxford University Press.

Virilio, P. (1997). *El ciber mundo, la política de lo peor*. Madrid: Cátedra.